

ISSN 2226-9150

Науковий журнал

6. 2011

ВІСНИК

Хмельницького національного
університету

Економічні науки

Том 3

ВІСНИК

Хмельницького національного університету

Затверджений як фахове видання
Постановою президії ВАК України
від 19.01.2006 № 2-05/1 (бюл. ВАК № 2'2006 р.)

Засновано в липні 1997 р.

Виходить 6 разів на рік

Хмельницький, 2011, № 6, Т. 3 (181)

**Засновник і видавець: Хмельницький національний університет
(до 2005 р. — Технологічний університет Поділля, м. Хмельницький)**

Головний редактор	Скиба М. Є., заслужений працівник народної освіти України, д. т. н., професор, академік МАІ, академік УТА, ректор Хмельницького національного університету
Заступник головного редактора	Параска Г. Б., д. т. н., професор, проректор з наукової роботи Хмельницького національного університету
Голова редакційної колегії серії "Економічні науки"	Войнаренко М. П., заслужений діяч науки і техніки України, д. е. н., професор, академік АЕНУ, МАІ, УАЕК, проректор з науково-педагогічної роботи Хмельницького національного університету
Відповідальний секретар	Гуляєва В. О., завідувач відділом інтелектуальної власності Хмельницького національного університету

Члени редколегії

Економічні науки

д. е. н. Асаул А. М., д. е. н. Благун І. С., д. е. н. Бельтюков Є. А., к. е. н. Бондаренко М. І., д. е. н. Ведерніков М. Д., д. е. н. Геєць В. М., к. т. н. Григорук П. М., д. е. н. Завгородня Т. П., к. т. н. Йохна М. А., к. е. н. Ковальчук С. В., д. е. н. Козак В. Є., д. е. н. Кругляк Б. С., д. е. н. Кулинич О. І., д. е. н. Лук'янова В. В., к. е. н. Любохинець Л. С., д. е. н. Мікула Н. А., д. е. н. Микитенко В. В., к. е. н. Михайловська І. М., д. е. н. Нижник В. М., д. е. н. Орлов О. О., д. е. н. Стадник В. В., к. е. н. Тюріна Н. М., к. е. н. Хмелевська А. В., д. е. н. Хрущ Н. А.

повідальні за випуск: Войнаренко М.П., Скоробогата Л.В.

ічний редактор Кобець Д.Л.

ктор-коректор Рибчинська Л.А.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Хмельницького національного університету,
протокол № 4 від 23.11.2011

аеса: Україна, 29016,
акції: м. Хмельницький, вул. Інститутська, 11,
Хмельницький національний університет
редакція журналу "Вісник Хмельницького національного університету"
(03822) 2-51-08

ail: patent_1@beta.tup.km.ua
vagvestnik@rambler.ru

): http://library.tup.km.ua/visnyk_tup.htm
http://visniktup.narod.ru
http://vestnik.ho.com.ua

Зареєстровано Міністерством України у справах преси та інформації.
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 9721 від 29 березня 2005 року (перереєстрація)

© Хмельницький національний університет, 2011
© Редакція журналу "Вісник Хмельницького національного університету", 2011

ЗМІСТ

ІНСТРУМЕНТИ І ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМИ СИСТЕМАМИ В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

ВОЙНАРЕНКО М.П. ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ "КЛАСТЕР" ЯК ІНСТИТУЦІЙНОЇ КАТЕГОРІЇ.....	7
БАЮРА Д.О. РОЗВИТОК МОДЕЛЕЙ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КРИЗИ.....	14
ГОЛОВАНЕНКО М.В. РОЗВИТОК ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ	19
ГОЛОВЧЕНКО О.М. ПРИЧИНИ ФОРМУВАННЯ ТІНЬОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ ІНСТИТУТІВ У СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ	22
ГОНЧАР О.І., БУНДЗЕЛЯК Н.І. ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ.....	27
ГУРОЧКІНА В.В. МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ УКРАЇНИ.....	29
КОРПАН О.С. ПРИНЦИПИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ: СВІТОВИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ	33
СВІДЕР О.П. ВПЛИВ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ	38
ЩЕПАНСЬКИЙ Е.В., КРИВЕНКО М.Ю. ОЦІНКА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	43
ШПАК Т.В. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТІВ МІЖНАРОДНОГО ПЕРЕЛИВУ ТЕХНОЛОГІЙ.....	46
ЮДІН М.А. РОЛЬ ЕНЕРГЕТИЧНОГО МАШИНОБУДУВАННЯ У РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ	50

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА УМОВ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

САВЕЛЬЄВ Є.В. РОЗВИТОК СПІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ	55
ВОЙНАРЕНКО М.П., ГУРОЧКІНА Л.В. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ І МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ЗА УМОВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	58
ГОНЧАРОВА О.М. ЗЛИТТЯ ТА ПОГЛИНАННЯ ЯК СПОСІБ ІНТЕГРАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	60
ЗАМАЗІЙ О.В. ГЕНЕЗИС ПОГЛЯДІВ НА ПІДПРИЄМСТВО ЯК УЧАСНИКА ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН.....	65
КУРИЛЯК В.Є. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ У ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОМУ БІЗНЕСІ.....	68
ЛЮБОХИНЕЦЬ Л.С. ВПЛИВ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНІЙ ГЛОБАЛЬНІЙ МОДЕЛІ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА	71
ОВЧИННИКОВА М.О. ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ.....	75
ПЕТРИЦЬКА О.С. РИЗИКИ ПІДПРИЄМСТВ І МЕТОДИ ЇХ УНИКНЕННЯ В ПРОЦЕСІ АУТСОРСИНГУ БУХГАЛТЕРСЬКИХ ФУНКЦІЙ.....	77

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ АПК В УКРАЇНІ

АСТАХОВА Н.І. БАНКІВСЬКА СИСТЕМА ТА АПК: АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ	236
ГАРБУЗ М.Ю. ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В КРАЇНАХ З РИНКОВИМИ ВІДНОСИНАМИ	239
ЗУБЧЕНКО В.В., СЛУП'ЯН К.В. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ КОН'ЮНКТУРИ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА	243
ЛАБУНСЬКА-ШЕЛЕСТ О.В. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ РЕГІОНУ	247
ПАСКА І.М. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКІВ ЖИВОЇ ХУДОБИ ЯК ЕЛЕМЕНТ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ ТВАРИННИЦТВА	253
РУДА Т.П. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В УКРАЇНІ	257
ЦІХАНОВСЬКА В.М. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ АГРОПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ	261
ШАЦІЛО Н.І. ІННОВАЦІЙНІ ЧИННИКИ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	265
ШУСТ О.А. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА	269
ЯЛОМИСТИЙ О. Б. СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ В УКРАЇНІ	273

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ

МАРЦІН В.С. ЕКОНОМІЧНЕ МИСЛЕННЯ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА	277
ГУЛЬКО Л.Г. ПРОТИДІЯ ВІДМИВАННЮ КОШТІВ І ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ	281
КОЗАК В.Є., МИГАЛИНА Ю.Ю. УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОМ САНАТОРНО-КУРОРНИХ ПОСЛУГ ШЛЯХОМ ЇХ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ	283
МЕЛЬНИК Н.В. ВНУТРІШНЯ НОРМА ПРИБУТКУ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ З ОРДИНАРНИМИ І НЕОРДИНАРНИМИ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ	288
МИКИТЮК Д.М., СВИНОУС І.В., РУДИЧ О.О. ТЕОРЕТИКО-МЕТОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ "ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА"	292
СИДОРУК Б.О. ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ	297
СКОЦИК В.Є. СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ	300
ХОЛОДЕНКО А.М., СТЕПАНОК Н.Ю. ОПТИМІЗАЦІЯ ФУНКЦІЇ КОРИСНОСТІ ДОМОГОСПОДАРСТВ НА МАКРОЕКОНОМІЧНОМУ РІВНІ	303
ЧУМАК Р.П. ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА: МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ШЛЯХИ ДОСЯГНЕННЯ	307
ФУРТАТОВ Ю.В. ОПТИМІЗАЦІЯ ВИБОРУ ПАРАМЕТРІВ ПЕРЕВАНТАЖУВАЛЬНОГО ОБЛАДНАННЯ МОРСЬКОГО ПОРТУ ЗА КРИТЕРІЄМ ІНТЕНСИВНОСТІ ПРИБУТКУ	310

3. Діагностика сектора перероблення молока і виробництва молокопродуктів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу // [www.bizpro.org.ua/0/d8c73ea637d45ed1C225721e00512fee/\\$FILE/2006Milk%20Sector%20Diagnostics%20ukr.doc](http://www.bizpro.org.ua/0/d8c73ea637d45ed1C225721e00512fee/$FILE/2006Milk%20Sector%20Diagnostics%20ukr.doc).

4. Калінчик М. В. Міжгалузевий баланс молокопродуктового підкомплексу та еквівалентність обміну / М. В. Калінчик, О. М. Одинцов // Економіка АПК. – 2005. – № 9. – С. 100–107.

5. Про стан молочної галузі та шляхи її поліпшення // Агробізнес сьогодні. – 2006. – № 3(88). – С. 12–14.

6. Романів О. В. Державне регулювання молокопродуктового підкомплексу в умовах ринкових відносин / О. В. Романів // Вісник ЛДАУ: Економіка АПК. – 2005. – № 12. – С. 307–316.

Надійшла 14.11.2011

УДК 911.3:338.439.5

В. М. ЦІХАНОВСЬКА
Вінницький національний аграрний університет

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ АГРОПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ

Розглядаються проблеми забезпечення продовольство населення до рівня забезпечення науково обґрунтованої норми споживання. Особлива увага приділяється розгляду проблеми забезпечення населення з низьким рівнем доходів.

The problems of providing food to the population level of scientific – reasonable rates of consumption. Particular attention is paid to the problem of providing people with low incomes.

Ключові слова: продовольче забезпечення, прожитковий рівень, норма споживання.

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин України потребує нового погляду на місце регіонів в загальноукраїнській системі відносин при формуванні продовольчого ринку. Вивчення проблеми продовольчого забезпечення регіону є об'єктивною передумовою для створення нормальної життєдіяльності населення, відновлення і збереження його здоров'я.

Негативні наслідки реформування продовольчої сфери не вдалося подолати й до нині, тому актуальними залишаються питання функціонування процесів розвитку продовольчого ринку, особливо на рівні регіону, та удосконалення його територіальної організації на основі підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, переробної ланки та сфери торгівлі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню конкретних проблем функціонування агропродовольчого комплексу, формуванню ринкових відносин і створенню ринку продовольства на сучасному етапі присвячені праці П.П. Борщевського, О.В. Березіна, Б.М. Данилишина, М.І. Долішнього, Л.В. Дейнеко, А.С. Лисецького, В.І. Мунтіяна, Л.В. Страшинської, В.І. Топіхи, Л.Г. Черніок та ін.

Мета статті – оцінка забезпечення споживання основних видів продуктів харчування з урахуванням соціально-економічних факторів, які впливають на рівень життя населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. За співвідношенням споживання населенням однієї або іншої країни білків тваринного і рослинного походження можна зробити висновок про рівень життя населення цієї країни. Наприкінці 1990-х років повноцінне харчування одержували 35 % жителів планети. Близько 15% споживали достатню кількість калорій, але мали дефіцит білків; 20 % мали дефіцит білків тваринного походження; інші 30 %, жили в умовах кількісної і якісної нестачі їжі.

В Україні протягом двадцяти років спостерігається стійке порушення в структурі харчування населення. У 1999 р. був найнижчий рівень споживання тваринного білка. Наукові дослідження і дані статистики свідчать про різке зниження споживання населенням України біологічно продуктів. Так якщо порівнювати з показниками 1913 р., та рівень споживання м'яса і м'ясопродуктів (в перерахунку на м'ясо) в Україні 2010 р. був нижчий на 44 %, молока і молокопродуктів в перерахунку на молоко – на 50 %. Рівень споживання м'яса й м'ясопродуктів 2010 р. збільшився порівняно з 2005 р. на 33 %. Виключенням було молоко й молочні продукти, за якими спостерігалися деякі коливання щодо рівня їхнього споживання. За період у 2003–2005 рр. рівень споживання молока і молочних продуктів становив 226 кг, 2006 – 235 кг, а 2010 р. відбувся спад споживання до рівня 2001 року, при нормі споживання 395 кг на одну особу за рік [1, с. 27].

На основі зазначеного можна зробити висновок, що основними стримуючими чинниками додержання рекомендованих норм споживання м'яса та м'ясопродукції є цінова ситуація на ринку продукції тваринного походження та низька купівельна спроможність населення, яке в даному випадку надає перевагу продукції рослинного походження. Як свідчать статистичні дані спостерігається досить високий рівень споживання хлібопродуктів, круп'яних і макаронних виробів.

Дана обставина призводить до погіршення стану здоров'я населення держави, а саме – зростання кількості українців, які мають надлишкову масу. За даними опитування домогосподарств, нормальну масу (індекс маси тіла від 20 до 27) має 65,6 % дорослого населення України, серед міського населення – 65,1, сільського – 66,5 %. У кожного шостого дорослого маса тіла перевищує норму (індекс маси тіла від 27 до 30), а 12 % насе-

лення має надмірну масу (індекс маси тіла понад 30). Надмірний дефіцит маси тіла (індекс маси тіла менше 18) має 1 % дорослого населення України, а 4,6 % – має масу нижче норми (індекс маси тіла від 18 до 20). Зазначимо, що серед сільського населення осіб, які мають масу тіла нижче норми, в 1,3 рази менше, ніж серед міського. За такої ситуації на ринку України спостерігається недоспоживання продуктів тваринного походження, співвідношення споживання тваринних і рослинних білків становить відповідно 42 і 58 %, у той час як фахівці рекомендують – 55 та 45 %.

Якщо проаналізувати рівень забезпечення населення основними мікро- та макроелементами у складі продуктів харчування тваринного походження, то впродовж досліджуваного періоду спостерігається деяке зростання калорійності спожитих продуктів на фоні загального зниження вмісту спожитих мікроелементів групи вітаміну B, що характеризує відсутність у достатній кількості спожитих молокопродуктів.

Нині простежується відмінність за енергетичною цінністю і вмістом поживних речовин у спожитих домогосподарствами продуктах харчування. Це зумовлено тим, що харчування сільської родини за кількісними та якісними характеристиками має незначні відмінності від показників середньої статистичної української сім'ї. Так, енергетична цінність добового раціону харчування сільської сім'ї є вищою за середній у країні рівень майже на 4 в.п. та на 12 в.п. перевищує аналогічний показник у великих містах. Щодо складу поживних речовин у добовому раціоні сільського домогосподарства слід зазначити наступне:

- споживання жирів сільською родиною майже не відрізняється від середнього показника по Україні і становив 110 г на добу проти 109 г по Україні;
- споживання протеїнів у сільській місцевості на 8 % перевищує середнє по країні значення і майже на 17 % вище аналогічного показника у великих містах;
- калорійність харчування сільських сімей порівняно із середніми показниками збільшується не за рахунок жирів, а переважно завдяки підвищеному споживанню протеїнів.

Отже, харчування сільської родини більш збалансоване порівняно із середнім показником по Україні.

Водночас, цей показник для населення із низьким рівнем статку має удвічі нижчий рівень порівняно із середньостатистичними даними. Починаючи із 2000 р., рівень споживання білкових продуктів тваринного походження поступово підвищувався, за винятком м'яса й м'ясних продуктів. Частка білка рослинного походження, у середньому до 2004 р. перебувала на рівні 66 % і білків тваринного походження – 34 %, що відрізняється від науково обґрунтованого співвідношення й рівня споживання білка в провідних країнах світу. До стабільного рівня споживання за весь представлений період можна віднести тільки овочі й хлібобулочні вироби. Однак ці продукти відносяться до продуктів рослинного походження, що мають низьку біологічну цінність. Зазначимо, що за останні кілька років, аж до 2010 р., структура харчування населення України стабілізувалася й стала більш збалансованою.

Якщо розглянути показник загальної калорійності спожитих продовольчих продуктів, які спожито населенням України, то виявляється, що він у жодному з регіонів не відповідає рекомендаціям Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО) і ВОЗ (рекомендований рівень 2300–2400 ккал на одну особу за добу).

Відомо, що за часткою витрат сім'ї (домогосподарства) на харчування, можна судити про рівень добробуту різних груп населення однієї країни і порівнювати добробут громадян різних країн. Так, у США та Японії частка витрат на харчування 2008 р. варіювала в межах 10–15 %, а частка витрат на навчання та лікування – у межах 15–18 %. У Росії частка витрат на харчування у ці роки варіювала у межах 40–48 %, а частка витрат на навчання та лікування – у межах 1,6–3 %; в бюджеті прожиткового мінімуму витрати на харчування становлять майже 70 % [2, с. 45].

Простежується закономірність: чим бідніше населення, тим більшу частку свого доходу воно витрачає на продукти харчування. Так, частка витрат на харчування у міських домогосподарствах із рівнем сукупних грошових доходів 2009 р. до 600 грн становить 61,3 %, сільських – 44,3 %, із рівнем сукупних грошових доходів понад 2600 грн у міських домогосподарств – 33,4 %, сільських – 18,9 %.

Очевидно, що значна різниця у витратах на харчування між селом і містом пояснюється тим, що в сільській місцевості певна частина продуктів харчування надходить від ОПГ і безкоштовно від родичів. Внаслідок чого домогосподарства з високим рівнем доходів мають можливість забезпечити споживання м'ясопродуктів відповідно до науково обґрунтованих норм споживання.

Рівень споживання у домогосподарствах із високими грошовими доходами перевищує науково обґрунтовані норми споживання м'ясопродуктів, особливо у домогосподарствах, які знаходяться у сільській місцевості. Ця обставина викликана недостатньо високим рівнем споживання риби та рибопродуктів, а також певною статистичною похибкою при здійсненні розрахунків. Проте члени 87 % домогосподарств генеральної вибірки обстеження обмежують себе в споживанні м'ясопродуктів, зокрема, у містах – 84 %, у сільській місцевості – 94%, незважаючи на наявність у більшості сільських домогосподарств ОСГ.

Як свідчать результати анкетного опитування жителів сільських населених пунктів та міст 12 областей України на предмет споживання м'яса, більшість респондентів (51 %) відповіли, що м'ясні продукти споживають практично щодня; кожний третій (34 %) – один-два рази на тиждень; кожний десятий (10%) – один раз на місяць; лише 2 % – кілька разів у рік. Зовсім не їдять м'яса 3% учасників опитування. Частота споживання м'яса у родині значною мірою визначається рівнем їх сукупного доходу. Щодня споживають м'ясо близько 40 % опитаних із доходом до 2000 грн на людину в місяць і 62 % тих, доходи яких перевищують цю

суму. Серед киян (доходи яких прийнято вважати найвищими) частка щоденного споживання м'яса ненабагато перевищує середнє значення – 59 %. Ця частка вища у інших мегаполісах – 70 %. А серед жителів сіл, де м'ясо здебільшого виробляється, споживають його щодня – 42 % опитаних.

Опитування показало, що 53 % українців споживають м'ясо завжди, коли цього бажають; 47% опитаних зазначили, що обмежують себе у споживанні м'яса. Більшість таких респондентів (79 %) здійснюють це з метою економії коштів; 11 % опитаних відмітили, що поряд із економічними у них є й інші причини обмежень; 10 % – стверджують, що причини обмежень не є економічними (наприклад, пости, вегетаріанство або проблеми із здоров'ям).

Наступна закономірність – у групах із низьким рівнем доходів населення у загальному споживанні переважають низькокалорійні продукти тваринного походження курятина та субпродукти 1 і 2 категорії, сало (табл. 1).

Таблиця 1

Структура споживання м'яса за видами залежно від величини сукупних середньодушових доходів, %

Група за середньодушовими доходами за місяць, грн	Свіже, заморожене, охолоджене м'ясо великої рогатої худоби	Свіже, заморожене, охолоджене м'ясо свиней	Свіже, заморожене, охолоджене м'ясо кіз та овець	Свіже, заморожене, охолоджене м'ясо птиці	Сушене, солоне, копчене м'ясо та їстівні субпродукти	Інші консервовані та оброблені види м'яса та продукти з нього	Інше свіже, охолоджене, заморожене м'ясо та їстівні види м'яса	Всього спожито
До 600	5,2	12,1	0,3	41,7	30,2	9,8	0,7	100
800	4,4	14,4	0,3	41,5	29,6	9,3	0,5	100
1000	5,1	15,7	0,2	40,1	28,9	9,3	0,7	100
1200	5,4	16,4	0,1	39,9	29,1	8,3	0,8	100
1400	5,8	16,4	0,1	39,2	28,5	8,9	1,1	100
1600	8,1	17,2	0,1	36,8	28,8	8,3	0,7	100
2000	7,3	19,1	0,3	35,9	27,9	8,3	1,2	100
2400	6,6	20,7	0,1	36,4	27,2	8,1	0,8	100
2800	9,1	23,8	0,3	32,2	26,1	7,8	0,7	100
3000	8,4	19,7	0,4	33,3	29,1	7,9	1,2	100
Понад 3000	8,1	23,2	0,5	32,6	27,1	7,5	1,0	100

Джерело: складено і розраховано за даними Держкомстату.

У домогосподарствах з високим рівнем доходів надають перевагу свинині, меншою мірою птиці та яловичині. Знижується частка у структурі споживання продуктів м'ясопереробки, харчових субпродуктів та консервних видів м'яса. Основними причинами зміни споживчих смаків залежно від зміни доходів – це ціна та якість продукції та її поживність.

Дослідженням встановлено, що основним видом м'яса для домогосподарств із низьким рівнем доходів є курятина, яка займає у структурі споживання м'ясної продукції майже 42 % і субпродукти – 30,2 %, що демонструє досить низьку культуру харчування. Як свідчить досвід економічно розвинутих країн, харчові субпродукти 1 і 2 категорії спрямовуються виключно на корм.

Зазначимо, що навіть у домогосподарствах із середньодушовим грошовим доходом понад 3000 грн у структурі споживання м'ясопродуктів частка споживання м'яса сушеного, солоного, копченого та їстівних субпродуктів становить майже 27,1%.

Аналізуючи обсяги споживання м'ясопродуктів населенням України за видами встановлено, що впродовж останніх п'яти років основним видом м'яса є курятина.

Отже, в Україні спостерігається чітка тенденція до збільшення споживання м'яса птиці на душу населення порівняно з аналогічним показником для інших видів м'яса. Зокрема, споживання м'яса птиці на душу населення протягом 2006–2010 рр. збільшилося від 15,7 кг до 23,2 кг. Зазначимо, що споживання цього виду м'яса зростає випереджальними темпами порівняно із іншими видами. Однак в останні роки зростають і обсяги споживання свинини.

На нашу думку, ця нехарактерна для України ситуація, де традиційними видами м'яса є свинина і яловичина, виникла внаслідок об'єктивних і суб'єктивних причин. Насамперед це зумовлено тим, що сільськогосподарські товаровиробники відмовилися від вирощування молодняка великої рогатої худоби та свиней, внаслідок чого вивільнений сегмент ринку м'ясної продукції зайняло м'ясо птиці зарубіжного, а потім вітчизняного виробництва, яке за ціною було значно дешевшим ніж яловичина і свинина, що за умови низької купівельної спроможності населення було конкурентоспроможним порівняно з іншими видами м'яса.

Відомо, що з метою забезпечення збалансованого харчування населення країни м'ясною продукцією необхідно забезпечити наступне співвідношення обсягів споживання (на особу в рік): свинина – близько 30 кг, яловичина – близько 25 кг, м'ясо птиці – близько 25 кг. Доведено, що при зменшенні обсягів споживання свинини на 1 %, норма споживання м'яса птиці (для збереження біологічної норми) повинна зростати на 1,2 %. За нашими оцінками оптимальна біологічна норма споживання м'яса (під якою ми розуміємо не просто підтримку життя організму, а й його активний розвиток, протидію фізичним і розумовим навантаженням) становить не менш 80 кг на душу населення.

Якщо 1990 р. лівова частина споживання м'яса припадала на натуральні продукти (не перероблене м'ясо), то до 2009 р. частка чистого м'яса в раціоні знизилася до 10–20 % (переважно за рахунок м'яса птиці).

Постановою КМУ "Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення" визначено основні параметри так "споживчого кошика", на основі якого встановлюється мінімальна зарплата та прожитковий мінімум [3]. Так, громадянин України, який отримує мінімальну зарплату, може вживати лише 14 кг яловичини, 8 кг свинини, 2 кг сала, 9 кг ковбасних виробів та 12 кг птиці впродовж року. Щодо молочних продуктів, то у цій асортиментній позиції спостерігається найбільш дефіцитним споживання твердих сирів – 3,5 кг, сметани – 5 кг, сиру – 10 кг на рік.

При вивченні категорії споживання використовуються поняття ефекту доходу і ефекту заміщення. Ефект доходу полягає в тому, що якщо ціна на який-небудь товар знижується, то у споживача вивільняється частина доходу для купівлі додаткових одиниць даного чи будь-якого іншого товару. Падіння ціни навіть одного товару впливає, хоч і незначно, на загальний рівень цін і робить споживачів багатшими. Згідно з ефектом заміщення, споживач буде купувати більше продукції, ціна якої знизилася, і замінювати нею інші товари, які при цьому відносно дорожчають. Наприклад, зниження цін на м'ясо птиці (або не такий швидкий їх ріст) змушує купувати його у більших обсягах порівняно із яловичиною та свининою.

Зниження обсягів споживання яловичини та свинини домогосподарствами, викликане переорієнтацією із товарного виробництва на власне самозабезпечення продукцією м'ясного скотарства, свинарства та птахівництва із ОСГ. Це викликано соціально-економічними причинами розвитку сільського співтовариства:

1. Зменшення обсягів надходження зерна в сільські домогосподарства та збитковістю його виробництва в особистих селянських господарствах (ОСГ). Нині основним каналом надходження зерна у сільські домогосподарства є орендна плата за використання земельних і майнових паїв. Водночас, члени сільського домогосподарства не позбавлені можливості придбати зерно за ринковою ціною.

2. Несприятлива демографічна ситуація на селі також впливає на появу диспропорцій у споживанні різних видів м'ясопродуктів. Так, у сільській місцевості проживає переважна більшість осіб похилого віку, які не мають можливості утримувати сільськогосподарських тварин, особливо молодняк великої рогатої худоби. Працездатне сільське населення здійснює "маятникову міграцію" до міст, де вони працевлаштовані, також не мають можливості утримувати в своєму домогосподарстві ВРХ. За таких умов, залишається досить незначна кількість домогосподарств, які купують молодняк ВРХ з метою забою для власного споживання.

3. Подібна ситуація простежується у споживанні м'ясопродуктів у міських домогосподарствах. Підвищення життєвого рівня характеризується зростанням грошових доходів, що в результаті призвело до відмови від утримання сільськогосподарських тварин і птиці більшістю міських домогосподарств. Проте низька якість м'ясної продукції, особливо продукції птахівництва та недостатній рівень грошових доходів не дозволяє повністю відмовитись жителям міст від споживання м'ясної продукції, отриманої в особистих селянських господарствах.

Нині склалася досить парадоксальна ситуація, коли при збуті певного виду м'ясопродуктів визначився монополічний канал надходження. Так, основним монополічним каналом надходження свинини є роздрібні продовольчі ринки, частка вищезазваного продукту забою сільськогосподарських тварин становить до 80–85%. Мережа роздрібно-торгівлі спеціалізується, головним чином, на яловичині та м'ясі птиці. Таку ситуацію можна пояснити певними особливостями нормативно-правового регулювання реалізації продуктів забою сільськогосподарських тварин та птиці. Так, на роздрібних продовольчих ринках продається продукція, яку реалізують члени ОСГ, або торгово-посередницькі структури, що здійснюють заготівлю у ОСГ. Через роздрібну торговельну мережу реалізуються продукти забою імпортного походження, а також вітчизняних м'ясопереробних підприємств, зокрема м'ясо птиці до 90 % реалізується через мережу фірмової торгівлі або дистриб'юторів. Проте, як свідчать розрахунки коефіцієнта еластичності залежно від рівня доходів на величину спожитого м'яса членами сільського та міського домогосподарств, споживання свинини є нееластичним. Ми припускаємо, що це викликано ментальністю нації, де невід'ємною складовою раціону харчування населення є продукти забою свиней, особливо сало, яке за діючою методикою розрахунку споживання м'ясопродуктів відноситься до них. Це по-перше. По-друге, наявність неформальних екстраполярих зв'язків між сільськими і міськими домогосподарствами дає можливість здійснювати обміни. У такому випадку доцільно згадати селянознавця Т. Шаніна, який зазначав: "Неформальна економіка вбирає в себе ряд певних видів діяльності, які не орієнтовані на автоматичне вилучення прибутку, і здійснюється не стільки заради досягнення попередньо намічених цілей, скільки для підтримки певної нормальної міри стабільності, виживання, добробуту й відтворення" [4, с. 43].

По-третє, мобільність населення, яке у складних соціально-політичних умовах здатне на самозабезпечення продуктами харчування за рахунок підсобного господарства, що притаманною рисою стратегії "виживання". Як відмітив А.В. Чаянов: "Трізна година, коли виявляться безсилями всі методи підприємництва, коли економічна криза і удари організованого супротивника змітатимуть наші складні підприємства, для нас можливий єдиний вірний шлях порятунку ... шлях цей: перекласти на плечі того атланта, яким тримається вся наша робота, та, по суті, і все народне господарство нашої Батьківщини, на плечі селянського господарства. Ці плечі зможуть витримати всяку складність, якщо ... тільки захочуть підставити себе" [5, с. 435].

Порівнюючи рівень споживання основних видів продуктів харчування в розрахунку на одну особу населення у великих і малих містах та у сільській місцевості, то можна побачити, що у сільській місцевості

населення більше споживає молока та молочної продукції, однак менше м'ясопродуктів. Така ситуація зумовлюється тим, що більшість сільського населення займається вирощуванням картоплі та зерна на власних присадибних ділянках і земельних частках (паях) з метою самозабезпеченості необхідними продуктами харчування. Крім того, більшість домогосподарств сільської місцевості тримають корів (переважно по 1–2 і більше), що дозволяє насамперед забезпечувати власні потреби у споживанні молочної продукції, а також родичів, які проживають у містах.

Структура харчування сільської сім'ї за групою продуктів в основному відповідає середньому показнику по Україні, але має і деякі відмінності.

Насамперед, необхідно зазначити, що основною ознакою раціону сільської родини є досить високий рівень споживання молочних продуктів – майже на 19 %, тобто вищий за середнє значення по Україні. Якщо розглядати сільські сім'ї за регіонами України, то слід зауважити, що вищезгадана тенденція простежується переважно у Західному регіоні. Так, у Львівській області сільські родини споживають молока та молочних продуктів майже на 44 % більше від середнього показника у сільській місцевості. Це, у свою чергу, пояснює високий рівень протеїнів у добовому раціоні сільських родин.

Висновки. Структура харчування населення країни останніми роками набула тенденції до розбалансування, що пов'язано зі значним ростом цін практично на всі продукти харчування. Однак варто звернути увагу на те, що у всіх регіонах України ситуація дуже подібна, населення різних регіонів харчується неоднаково. Основною причиною нерівномірності харчування є соціальні фактори. Чим заможніше населення регіону, тим більше збалансованим є харчування населення цього регіону, і як наслідок, тим краще стан його здоров'я.

Разом з тим, слід вказати на тенденцію щодо зростання обсягів споживання м'ясопродуктів при збільшенні сукупних доходів. Насамперед це викликано якістю продуктів забою сільськогосподарських тварин, які реалізуються у закладах торгівлі та на роздрібних продовольчих ринках. Домогосподарства із високим рівнем доходів утримують сільськогосподарських тварин виключно для задоволення власних потреб. Щодо економічної характеристики такого особистого домогосподарства, то слід відмітити повну відсутність товарності й мінімальний рівень самозабезпеченості. Поодинокі пенсіонери переважно практикують здачу в оренду своєї власності. Відносно групи сільських "люмпенів", то вони після втрати звичного для них статусу в суспільному виробництві зайняли пасивну позицію і демонструють деструктивні форми поведінки.

Література

1. Козак В. П. О рациональном питании и методах оценки качества мясных продуктов / В. П. Козак // Мясное дело. – 2008. – № 5. – С. 26–29.
2. Рынок мяса и мясных продуктов Украины // Мясное дело. – 2010. – № 11. – С. 44–46.
3. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення : постанова від 14.04.2000 р., № 656 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=656-2000-%d0%bf>.
4. Шанин Т. История России XX века с позиции сквозной "третьемирности" / Т. Шанин // Отечественная история. – 1999. – № 6. – С. 43.
5. Чайнов А. В. Организация крестьянского хозяйства / А. В. Чайнов // Великий незнакомец. – М. : Политиздат, 1992. – 673 с.

Надійшла 14.11.2011

УДК 338.439:631.11

Н. І. ШАЦІЛО

Білоцерківський національний аграрний університет

ІННОВАЦІЙНІ ЧИННИКИ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Проаналізовано досвід впровадження інновацій в сільське господарство. Обґрунтовано інноваційні чинники сталого економічного розвитку сільськогосподарських підприємств.

The experience of innovation in agriculture. Grounded innovative factors of sustainable economic development of agricultural enterprises.

Ключові слова: інновації в сільському господарстві, органічне господарство, стимулятори росту

Постановка проблеми. Інтенсивне виробництво, знижуючи родючість ґрунтів, завдає шкідливого впливу сільському господарству у перспективі, тому дедалі більшої популярності набувають альтернативні методи господарювання. Процес вирощування сільськогосподарської продукції, використовуючи лише біологічні ресурси та не завдаючи шкоди навколишньому середовищу, нині набув актуальності.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Проблема інноваційних перетворень у сільському господарстві з метою дотримання принципів сталого розвитку широко висвітлена у працях Н.В. Карасевої,